

czyli pasowaniu na rycerza (*benedictio novi militis*)¹⁸. Inni jeszcze widzą w tym geście — i to jest bardziej prawdopodobne — pozostałość z pierwotnego pocałunku pokoju, którego biskup udzielał po bierzmowaniu dorosłym i który już nie figuruje w sakramentarzu gelazyńskim ani w Pontyfikale rzymsko-germańskim (X w.) ani w Ordo XI. Kiedy mianowicie bierzmowano dzieci, biskup gestem głaskającego dotyku policzka zastępował pocałunek pokoju i wymawiał tylko słowa: *Pax tecum*¹⁹.

Reforma liturgiczna soboru trydenckiego ustaliła tylko sakramentalną formułę *Signo te signo crucis* etc. jako obowiązującą, poza tym zostawiła liturgię tego sakramentu bez zmian (*Pontificale Romanum* 1596).

Drugi sobór watykański polecił reformę liturgii bierzmowania, „aby się jasno uwydatnił ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim” (KL 71). W 1971 r. ukazały się nowe *Obrzędy bierzmowania*, obowiązujące od 1 stycznia 1973 r.

Pelplin

KS. BOLESŁAW KOSECKI

Ks. Czesław Krakowiak

ODNOWIONA LITURGIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Używany dotychczas obrzęd bierzmowania w swej istocie sięga początków chrześcijaństwa¹. Był on prosty i krótki z racji ścisłego związku bierzmowania ze chrztem (w Rzymie do XII wieku). Z chwilą ostatecznego rozdzielenia tych sakramentów, liturgię bierzmowania wzbogacono jedynie krótkim wstępem i zakończeniem. Ustalony w XIII wieku obrzęd bierzmowania przetrwał aż do reformy Pawła VI w 1971 roku.

Kierunek reformy liturgii sakramentu bierzmowania wskazywały dokumenty Soboru Watykańskiego II, a zwłaszcza Konstytucja o świętej liturgii, według której obrzęd bierzmowania należy tak odnowić, „aby jasno uwydatnił się związek tego sakramentu z całą inicjacją chrześcijańską. Dlatego wypada, aby przyjęcie tego sakramentu po-

¹⁸ W. Schenk, dz. cyt., s. 69—70; M. Righetti, tamże; P.-M. Gy, art. cyt., s. 142—143.

¹⁹ W. Schenk, dz. cyt., s. 69; A. Croegaert, *Baptême-Confirmation-Eucharistie, sacrements de l'initiation chrétienne*, Bruges—Paris 1946, s. 264.

¹ Por. B. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte*, Muenster in W. 1963, s. 54.

przedzało odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Jeśli to możliwe, bierzmowania należy udzielać w czasie Mszy św.”² W siedem lat po wydaniu Konstytucji o świętej liturgii, po wnikliwych badaniach teologicznych nad bierzmowaniem oraz eksperymentach pastoralnych, na mocy dekretu Kongregacji Kultu Bożego z dnia 22. VIII. 1971 r. został wydany nowy obrzęd bierzmowania: *Ordo Confirmationis*. Poprzedza go dokument o wielkim znaczeniu doktrynalnym, Konstytucja Apostolska Pawła VI *Divinae consortium naturae*, oraz wstęp (*praenotanda*) zawierający wskazania teologiczno-pastoralne i normy prawne dotyczące nowego obrzędu sakramentu bierzmowania.

Bierzmowania udziela się zwykle w czasie Mszy św.³ Dlatego w nowym *Ordo Confirmationis* na pierwszym miejscu umieszczono obrzęd w czasie Mszy św. (rozd. I), a następnie ryt bierzmowania poza Mszą św. (rozd. II). Dwa następne rozdziały omawiają wypadki szczegółowe: udzielanie bierzmowania przez szafarza nadzwyczajnego (rozd. III), oraz ryt bierzmowania chorego w niebezpieczeństwie śmierci (rozd. IV). Ostatni, rozdział V zawiera teksty modlitw mszalnych i podaje wykaz tekstów Pisma św., które mogą być czytane w czasie liturgii słowa.

Struktura nowego obrzędu bierzmowania przedstawia się następująco:

- 1) Liturgia słowa Bożego
- 2) Liturgia sakramentu bierzmowania
  - odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych,
  - modlitwa z włożeniem rąk,
  - namaszczenie świętym krzyżmem,
  - modlitwa powszechna,
- 3) Liturgia Eucharystii lub modlitwa *Ojcze nasz*, w zależności od tego, czy bierzmowania udziela się w czasie Mszy św. czy poza nią
- 4) Błogosławieństwo końcowe.

1) LITURGIA SŁOWA BOŻEGO

a) czytania biblijne

Czytania bierze się w całości lub tylko w części ze Mszy danego dnia, lub z zestawu czytań zawartych w lekcjonarzu bierzmowania⁴. Ponieważ ze słuchania słowa Bożego wypływa wielorakie działanie Ducha Świętego w Kościele i w chrześcijaństwie⁵, wydaje się, że lepiej

² KL nr 71.

³ *Ordo Confirmationis*, Praenotanda nr 13 (odtąd skrót OC Praenot.).

⁴ OC nr 20.

⁵ Na temat lekcjonarza zob. J. Dheilly, *Le lectionnaire de la confirmation*, La Maison Dieu nr 93 (1968) s. 94—102; G. Ghidelli, *I temi biblici ricorrenti nel nuovo lezionario della cresima*, Rivista di pastorale liturgica 10 (1972) s. 45—49; R. Falsini, *La cresima sigillo dello Spirito*, Milano 1972, s. 89—95.

jest wybrać odpowiednie czytania z lekcjonarza własne, ukazujące działanie Ducha Świętego w historii zbawienia, która jest gwarancją i zapowiedzią podobnego działania w Kościele i w bierzmowanych.

Lekcjonarz bierzmowania zawiera 29 czytań: 5 ze Starego Testamentu, 12 z pism apostoelskich, 12 z Ewangelii, oraz 6 psalmów responsoryjnych i 6 wersetów do Alleluia⁶.

b) przedstawienie kandydatów

Właściwy obrzęd bierzmowania rozpoczyna się od przedstawienia biskupowi kandydatów do bierzmowania. Czyni to proboszcz, diakon lub katecheta, zgodnie z miejscowym zwyczajem⁷. Ma to być rzeczywiście osobiste, a nie anonimowe spotkanie z biskupem, i dlatego nowy obrzęd zaleca, aby kandydaci zostali imiennie przedstawieni biskupowi⁸. Będzie to możliwe zwłaszcza wtedy, gdy bierzmowania będzie udzielać w małych grupach. Gdy grupa do bierzmowania jest liczna, wystarczy wspólne przedstawienie kandydatów⁹. Obrzędowi prezentacji może towarzyszyć procesja. Kandydaci razem ze swoimi świadkami kolejno podchodzą do biskupa na znak, że chcą umocnieni Duchem Świętym współdziałać ze swoim biskupem w Kościele.

c) homilia lub przemówienie biskupa

Homilia biskupa oparta na przeczytanim słowie Bożym, ma pomóc kandydatom oraz wszystkim obecnym w głębszym zrozumieniu sakramentu bierzmowania. Biskup może posłużyć się również tekstem przykładowo podanym w *Ordo Confirmationis*¹⁰. Homilia ta zawiera prawdziwą katechezę o bierzmowaniu: Apostołowie pierwsi otrzymali Ducha Świętego, a następnie przekazywali Go wiernym przez włożenie rąk; biskupi, następcy Apostołów, mają taką samą władzę i sami, albo przez swoich kapłanów, udzielają ochrzczonego daru Ducha Świętego w celu ich uświęcenia i dla jedności Kościoła. Dzięki Duchowi Świętemu stajemy się podobnymi do Chrystusa i jesteśmy doskonalszymi członkami Kościoła. Przyjęcie daru Ducha Świętego i znaku krzyża na czole zobowiązuje do dawania świadectwa Męce i Zmartwychwstaniu Chrystusa. Biskup przypomina wreszcie kandydatom, że mają być żywymi członkami Kościoła, strając się służyć wszystkim na wzór Chrystusa. Kończąc homilię biskup wzywa kandydatów do wyznania wiary, złożonej pierwszy raz osobiście lub przez rodziców i chrzestnych przy sakramencie chrztu.

⁶ OC nr 61—65.

⁷ OC nr 21.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ OC nr 22.

2) LITURGIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

a) odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych

Odnawianie przyrzeczeń chrzcielnych przed bierzmowaniem zalecała już Konstytucja o świętej liturgii¹¹. Jest to bardzo ważny i istotny moment w liturgii bierzmowania. Bierzmowanie bowiem, tak jak każdy sakrament, jest sakramentem wiary. Wyznanie wiary chrzcielnej przez kandydatów jest ich aktem osobistym i publicznym wobec wspólnoty i jej pasterza¹². Wiarę tę, podobnie jak przy chrzcie, potwierdza szafarz bierzmowania: *Taka jest nasza wiara. Taka jest wiara Kościoła, której wyznawanie jest naszą chlubą, w Jezusie Chrystusie Panu naszym*. Obecna wspólnota dołącza się do tego wyznania wiary przez aklamację: *Amen*, lub w inny sposób, np. przez odpowiedni śpiew¹³.

b) modlitwa i włożenie rąk

Po odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych rozpoczyna się główna część obrzędu bierzmowania: modlitwa o Ducha Świętego z włożeniem rąk na kandydatów, oraz namaszczenie krzyżem z formułą sakramentalną. Zamiast dawnych wersetów, przed włożeniem rąk biskup zwraca się do wspólnoty z wezwaniem do modlitwy, aby Bóg wylał Ducha Świętego na odrodzonych w chrzcie, umocnił ich swoimi darami, czyniąc bardziej podobnymi do Chrystusa¹⁴. Przez chwilę wszyscy zebrani modlą się w ciszy, a następnie biskup i ewentualnie koncelebrujący z nim brezbiterzy wkładają ręce na kandydatów, z tym, że tylko biskup odmawia modlitwę *Deus omnipotens*¹⁵.

Modlitwa towarzysząca wkładaniu rąk przypomina, że kandydaci otrzymali już chrzest i zostali odrodzeni do nowego życia, a obecnie w bierzmowaniu otrzymują Ducha Świętego¹⁶. Bierzmowanie nie jest więc *confirmatio baptismi*, na co dawniej zwracano uwagę, ale *confirmatio baptisatorum* — umocnieniem ochrzczonych Duchem Świętym¹⁷.

Modlitwa ta ma charakter epiklezy, zwraca się do Ojca, który odrodził dzieci swoje z wody i z Ducha Świętego i uwolnił je od grzechu, aby przez Syna zesłał na nie Ducha Świętego z siedmiorakimi darami. Duch Święty dokonuje doskonałej i całkowitej konsekracji osoby ludzkiej, tak jak dokonuje poświęcenia wody chrzcielnej, konsekracji kapłańskiej i konsekracji Eucharystii; doskonale upo-

¹¹ KL nr 71.

¹² Por. S. Famoso, *Per una degna celebrazione della cresima*, Rivista di pastorale liturgica 10 (1972) s. 37; R. Falsini, dz. cyt., s. 36.

¹³ OC nr 23.

¹⁴ OC nr 24.

¹⁵ OC nr 25.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ R. Falsini, dz. cyt., s. 38.

dabnia do Chrystusa, Syna pierwotnego między wielu braćmi (por. Rz 8, 29)¹⁸.

Gest wkładania rąk w Starym Testamencie był symbolem przekazywania błogosławieństwa, specjalnych uprawnień oraz szczególnej mocy (por. Rdz 48, 14; Lb 27, 18; Pwt 34, 9; Kpł 9, 22). Chrystus posługiwał się również gestem wkładania rąk (por. Mk 10, 13—16; Mt 19, 13—15). Włożenie rąk na kandydatów zawsze było wymagane w liturgii bierzmowania w Kościele Zachodnim¹⁹. Jest to gest sięgający czasów apostołskich i chociaż nie należy do istoty obrzędu bierzmowania należy go zachować, gdyż jest integralną częścią obrzędu i przyczynia się do pełniejszego zrozumienia sakramentu bierzmowania²⁰.

c) namaszczenie świętym krzyżem

Po modlitwie z włożeniem rąk następuje właściwy znak sakramentalny bierzmowania: namaszczenie czoła krzyżem wraz z formułą sakramentalną. Kandydaci podchodzą pojedynczo do biskupa, lub biskup przychodzi do oczekujących go w szeregach kandydatów²¹.

Z tych dwóch sposobów pierwszy wydaje się być lepszy, ponieważ lepiej wyraża czynny udział bierzmowanych, oraz ich wolną i odpowiedzialną prośbę o bierzmowanie. Byłby on wskazany zwłaszcza wtedy, gdy na początku obrzędu nie było imiennej prezentacji kandydatów biskupowi²².

Namaszczenia dokonuje szafarz kciukiem prawej ręki, bez wkładania dłoni na głowę bierzmowanego; czyniąc na czole znak krzyża wypowiada formułę: *N., Accipe Signaculum Doni Spiritus Sancti*, bierzmowany odpowiada: *Amen*, następnie udzielający bierzmowania przekazuje mu pocałunek pokoju²³. W tym czasie można śpiewać odpowiednią pieśń, zwłaszcza jeśli jest większa liczba bierzmowanych. Śpiew ten spełnia rolę towarzyszącą obrzędowi, podobnie jak śpiew podczas Komunii św., oraz nadaje obrzędowi uroczysty charakter, powinien także przez odpowiednie słowa wyrażać bogatą treść sprawowanego sakramentu²⁴. Aklamacja *Amen* po namaszczeniu bierzmowanego jest jego wyznaniem wiary i podziękowaniem za Dar Ducha Świętego, podobnie jak *Amen* przy Komunii św.

W czasie, gdy biskup namaszcza czoło bierzmowanego, świadek kładzie prawą rękę na jego ramieniu i podaje biskupowi imię bierz-

¹⁸ Por. B. Lewandowski, *Adnotationes quaedam in novum ordinem Confirmationis*, *Ephemerides Liturgicae* 86 (1972) s. 122.

¹⁹ Const. Apost. *Divinae consortium naturae*, w: OC s. 12.

²⁰ Tamże, s. 14.

²¹ OC nr 26.

²² S. Famoso, art. cyt., s. 39—40.

²³ OC nr 27. Nowy ryt bierzmowania znosi tzw. policzek.

²⁴ S. Famoso, art. cyt., s. 40—41.

mowanego, jeśli nie czyni tego sam bierzmowany²⁵. Formuła sakramentalna przejęta z Kościoła Wschodniego mówi wprost o Duchu Świętym, którego otrzymują bierzmowani, oraz nawiązuje do Zesłania Ducha Świętego w dzień Pięćdziesiątnicy (por. Dz 2, 1—4 i 38)²⁶. Głównym skutkiem bierzmowania jest więc sam Duch Święty, obiecany przez Chrystusa i przekazywany ochrzczonej jako Dar, doskonale upodabniającej do Niego i dający niezniszczalny charakter²⁷.

Namaszczenie olejem ma również swe źródło w Piśmie św. W Starym Testamencie namaszczano królów (por. 1 Sm 9, 16; 2 Sm 2, 4; 5, 3), kapłanów i proroków (por. Ps. 105, 16; 1 Krn 16, 22; Iz 61, 1). Natomiast w Nowym Testamencie jest mowa o namaszczeniu Duchem Świętym w celu spełnienia określonej misji (por. Dz 10, 38; 2 Kor 1, 21; 1 J 2, 20. 27). Namaszczanie to oznacza głęboką wewnętrzną przemianę osoby przez Bożą moc. W Nazarecie Jezus oświadcza, że Duch Święty namaścił Go i przeznaczył do głoszenia Ewangelii (Łk 4, 18). Bierzmowany jest również namaszczony Duchem Świętym i przez to staje się podobny do Namaszczonego, tj. Mesjasza — Chrystusa: Kapłana, Proroka i Króla²⁸.

Namaszczenie krzyżmem w liturgii rzymskiej dokonuje się w formie krzyża (*consignatio*). Oznacza to z jednej strony zaciągnięcie się do służby Chrystusa, z drugiej zaś gwarantuje Jego trwałą opiekę nad tym, kto posiada Jego znak.

d) modlitwa powszechna

Po udzieleniu bierzmowania następuje modlitwa powszechna, dla której podany jest wzorcowy formularz. Wezwania modlitwy wiernych nawiązują do skutków sakramentu bierzmowania. Cała obecna wspólnota modli się najpierw za bierzmowanych, aby umocnieni darem Ducha Świętego, w wierze i miłości, całym swoim postępowaniem dawali świadectwo Chrystusowi; za rodziców i świadków, aby słowem i przykładem zachęcali bierzmowanych do naśladowania Chrystusa; za cały Kościół, hierarchię i wiernych, aby dzięki Duchowi Świętemu wzrastał w wierze i miłości; wreszcie za cały świat, aby wszyscy ludzie byli dla siebie braćmi żyjąc w pokoju i radości, które pochodzą od Ducha Świętego²⁹. W zakończeniu modlitwy wiernych włączono część dawnej modlitwy *Deus qui Apostolis tuis*.

²⁵ OC nr 26. Nie ma mowy o nowym imieniu. Wynika z tego, że po daje się imię ze chrztu.

²⁶ *Divinae consortium naturae*, s. 13.

²⁷ OC Praenot. nr 9.

²⁸ Por. *Obrzędy chrztu dzieci*, Katowice 1972, nr 70; R. Falsini, dz. cyt., s. 47.

²⁹ OC nr 30.

3) LITURGIA EUCHARYSTYCZNA

Szczytem całej inicjacji jest Eucharystia, „dlatego bierzmowani uczestniczą w Eucharystii, przez co ich inicjacja chrześcijańska osiąga swoją doskonałość”³⁰.

Liturgia Eucharystii przebiega zgodnie z Ordo Missae, z tym, że nie mówi się *Credo* (było już wyznanie wiary przy odnowieniu przyrzeczeń chrzcielnych i aklamacji wspólnoty)³¹. Przedstawiciele bierzmowanych mogą dołączyć się do niosących dary ofiarne³². W I Modlitwie Eucharystycznej jest własne *Hanc igitur*³³. Bierzmowani dorosli (*adulti*), oraz — jeśli pewne racje za tym przemawiają — rodzice, świadkowie i krewni bierzmowanych, oraz katecheci mogą przyjąć Komunię św. pod dwiema postaciami³⁴.

Jeśli bierzmowania udziela się w czasie Mszy św., wtedy obowiązują następujące przepisy: własny formularz o bierzmowaniu można stosować każdego dnia z wyjątkiem niedziel Adwentu, Wielkiego Postu i Niedziel Okresu Wielkanocy, uroczystości (*solemnitates*), Środy Popielcowej i całego Wielkiego Tygodnia. Kolor szat liturgicznych czerwony lub biały³⁵. Wypada aby szafarz bierzmowania celebrował lub koncelebrował Mszę św., w czasie której udziela bierzmowania. Jeśli biskup nie celebrowuje tej Mszy św. — wypada, aby przewodniczył liturgii słowa, wykonując w niej wszystko to, co zwyczajnie należy do celebransa, a na zakończenie Mszy św. udziela uroczystego błogosławieństwa³⁶.

4) BŁOGOSŁAWIENSTWO KOŃCOWE

Obrzęd bierzmowania kończy uroczyste błogosławieństwo, dla którego *Ordo Confirmationis* przewiduje podwójną formę³⁷. Pierwsza forma jest wezwaniem poszczególnych Osób Boskich, od których pochodzą: synostwo (od Ojca), umocnienie w wierze (od Syna), jedność i radość (od Ducha Świętego), po czym następuje forma błogosławieństwa jak w czasie Mszy św.

Druga forma błogosławieństwa jest modlitwą nad ludem, aby utwierdził w nas to, czego dokonał przez sakramenty inicjacyjne, aby Jego wierni nie wstydzili się wyznawać przed światem Chrystusa

³⁰ OC Praenot. nr 13: „...initiatio christiana culmen attingit in Communionem corporis et sanguinis Christi. Hac ratione confirmati Eucharistiam participant, qua ipsorum initiatio christiana perficitur”. Por. Wtajemniczenie chrześcijańskie nr 2; Obrzędy chrztu dzieci. Wstęp nr 5, 5.

³¹ OC nr 31a.

³² Tamże, nr 31b.

³³ Tamże, nr 31c.

³⁴ Tamże, nr 32.

³⁵ Tamże, nr 57.

³⁶ OC Praenot. nr 13.

³⁷ OC nr 33.

Ukrzyżowanego i żyli w miłości, zachowując Jego przykazania. Modlitwę tę odmawia szafarz z wyciągniętymi rękami nad ludem i kończy formułą błogosławieństwa mszalnego.

W obrzędzie bierzmowania poza Msza św., końcowe błogosławieństwo poprzedzone jest wspólnym odmówieniem Modlitwy Pańskiej (analogicznie jak przy chrzcie)³⁸.

BIERZMOWANIE CHOREGO W NIEBEZPIECZEŃSTWIE ŚMIERCI

Każdy ochrzczony powinien otrzymać również dwa następne sakramenty dopełniające inicjację tj. bierzmowanie i Eucharystię³⁹. Dlatego należy się troszczyć, aby chorzy mający używanie rozumu, w niebezpieczeństwie śmierci, przed przyjęciem Wiatyku, zostali umocnieni przez sakrament bierzmowania. Udzielenie tego sakramentu powinno poprzedzić, jeśli to możliwe, odpowiednie pouczenie chorego o znaczeniu i skutkach bierzmowania⁴⁰. Jeśli czas pozwala, stosuje się cały obrzęd wyżej opisany⁴¹, natomiast w wypadkach nagłych, obrzęd skrócony, na który składa się włożenie rąk z modlitwą, oraz namaszczenie czoła krzyżmem z formułą sakramentalną. Bierzmowany, jeśli może, odpowiada: *Amen*. Inne elementy przygotowania i zakończenia można dodać w poszczególnych wypadkach, uwzględniając okoliczności⁴². Natomiast *in extrema necessitate* wystarczy namaszczenie świętym krzyżmem i wypowiedzenie formuły sakramentalnej⁴³.

* * *

Oceniając ogólnie nowy obrzęd bierzmowania i porównując go z dotychczas obowiązującym zauważamy, że struktura obrzędu nie została istotowo zmieniona. Dodano jedynie odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych i modlitwę powszechną, zmieniono nieznacznie teksty modlitw, opuszczono wersety we wstępie i zakończeniu obrzędu, dawną formułę zastąpiono nową, wzbogacono liturgię bierzmowania przez nowe formularze mszalne i nowe czytania biblijne. Nowy obrzęd bierzmowania został tak ułożony, że jego liturgia wskazuje na istotną treść teologiczną tego sakramentu. Ten problem wymaga jednak osobnego omówienia.

Lublin

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

³⁸ Tamże, nr 48. Por. *Obrzędy chrztu dzieci* nr 76.

³⁹ Wtajemniczenie chrześcijańskie nr 2; *Obrzędy chrztu dzieci*. Wstęp nr 55; OC nr 52.

⁴⁰ OC nr 52.

⁴¹ Tamże, nr 53.

⁴² Tamże, nr 55.

⁴³ Tamże, nr 56.